

9 maja

1945

— 40 LAT POKOJU

TYLKO DO UŻYTKU WEWNĘTRZNEGO

Wrocław
ZW pttk

Biuletyn Porzewoosnicki

29/85

.... OD REDAKCJI

Maj 1985 roku to dla nas - Polaków - miesiąc szczególny. W tym bowiem czasie obchodzimy 40 rocznicę zwycięstwa nad hitlerowskim faszyzmem i 30 rocznicę utworzenia obronnego Układu Warszawskiego. Te doniosłe rocznice, tak bardzo związane z naszą państwowością winniśmy upowszechnić w naszej pracy przewodnickiej. W tym numerze Biuletynu prezentujemy artykuły traktujące o tych rocznicach, żywiąc nadzieję, że staną się pomocne w pracy przewodnika turystycznego.

REDAKCJA

9 maja

dzień zwycięstwa

Stara to prawda, że czas jest najlepszym sędzią i weryfikatorem wydarzeń dziejowych.

Obchodzimy 40 rocznicę zwycięstwa nad faszyzmem, co skłania nas do refleksji nad czasem minionym, którego koszmaru zapomnieć nam nie wolno i zapomnieć nie sposób.

Z tego też względu my, przewodnicy i piloci turystyczni, winniśmy szczególnie dbać o zachowanie w pamięci społeczeństwa tragedii, jaką zgotował ludzkości faszyzm, szczególnie zaś nam, Polakom. Dla zilustrowania tych wydarzeń posłużyłem się dwuczęściową relacją, w której pierwsza stanowi ogólną sytuację w Polsce, druga zaś omawia stan, jaki istniał na terenie obecnego województwa wrocławskiego, który winien stanowić część wiedzy przewodnickiej dotyczącej Regionu Kujaw i Ziemi Dobrzyńskiej w okresie koszmarną nocą okupacyjnej.

A więc przypomnijmy:

1 września 1939 r. o godz. 4 min 45 Niemcy hitlerowskie bez wypowiedzenia wojny napadły na Polskę rozpętując II wojnę światową. Niemieckie siły zbrojne /którymi dowodził gen W. von Brauchitsch, dowódca sił lądowych Rzeszy/, w liczbie 1,85 mln żołnierzy, 2,7 tys. czołgów, około 10 tys. dział polowych i moździerzy, około 2 tys. samolotów - przekroczyły granicę lądową, zaatakowały z powietrza cały kraj, uderzyły od morza na Gdynię, Hel /1.IX. do 2.X.1939 r. bohaterska obrona/ i Westerplatte /półwysep nad Zatoką Gdańską przy ujściu Martwej Wisły, na terenie Gdańska/; w okresie międzywojennym mieściła się tam polska wojskowa składnica tranzytowa, chroniona przez kompanię wartowniczą /1939 r. - 182 osoby, dowódcą był mjr H. Sucharski/; 1.IX.1939r. bombardowanie Westerplatte przez pancernik "Schleswig-Holstein".

W momencie napaści na Polskę jednocześnie atakowały niemieckie pododdziały szturmowe, gdański batalion SS, lotnictwo, formacje obrony wybrzeża, torpedowce, poddział gdańskiej Schutzpolizei i inne - razem około 3.500 osób i 65 dział. Westerplatte bohatersko broniło się do 7 września 1939 r. mimo tak wielokrotnie dużej przewagi zarówno żołnierzy jak i uzbrojenia wroga.

Celem hitlerowskiej agresji była likwidacja państwa polskiego i zniszczenie narodu polskiego. Polska broniła się w całkowitej izolacji; 3.IX. Wielka Brytania i Francja wypowiedziały Niemcom wojnę, jednak nie nastąpiło spodziewane odciążenie frontu polskiego przez ofensywę aliancką. Do wiosny 1940 r. armie zachodnie prowadziły "dziwną wojnę" /drôle de guerre/. Mimo przewagi wroga, szczególnie w lotnictwie i broni pancernej, mimo terrorystycznych nalotów i zbrodniczych metod wojny totalnej, armie polskie, mając poparcie całego narodu, stawiały zacięty opór.

Po bitwie granicznej na północnym Mazowszu, Pomorzu, nad Wartą, na Śląsku i Podhalu /1-4.IX./ główna linia polskiej obrony została przełamana, jednak nie udało się Niemcom zniszczyć głównych sił polskich

na zachód do Wisły. Armie polskie cofały się w walkach nad Wisłę i San, ale zostały wyprzedzone i oskrzydłone przez szybkie jednostki niemieckie, które 12.IX. dotarły pod Lwów; 14-16.IX. wojskom hitlerowskim udało się zamknąć pierścień okrążenia na Bugu, a następnie pokonać w ciężkich walkach pod Tomaszowem Lubelskim najpierw jednostki armii "Kraków" i nowoorganizowanej armii "Lublin", potem, cofając się, jednostki Frontu Północnego.

9 września 1939 r. oddziały armii "Pomorze" /gen. Bortnowski/ i "Poznań" /gen. Kutrzeba/ rozpoczęły, pod dowództwem gen. T. Kutrzeby, największą w wojnie obronnej 1939 r. bitwę nad Bzurą, trwającą do 20 września, kiedy to, po początkowych sukcesach, armie polskie zostały okrążone i rozbite. Część wojsk przebiła się 20.IX. do Warszawy, nie liczeni zaś do Puszczy Kampinowskiej.

Rozproszone przez siły Wehrmachtu armie polskie i odosobnione ośrodki oporu prowadziły uporczywe walki obronne.

7 września po bohaterskiej walce kapitulowało Westerplatte. Od 8.IX. broniła się Warszawa; w jej obronie współdziałała z wojskiem ludność cywilna, między innymi Robotnicza Brygada Obrony Warszawy, drużyny Obrony Przeciwgazowej i Lotniczej, drużyny Harcerskiego Pogotowia Wojennego, PCK i inne. Czołową postacią w obronie stolicy był prezydent Warszawy S. Starzyński. Stolica kapitulowała 28 września, Modlin - 29 września, Hel - 2 października. Ostatnią bitwę stoczyła 2-5 października 1939 r. Samodzielna Grupa Operacyjna "Polesie" /gen. Franciszek Kleeberg/ w rejonie Kocka. W nocy 17/18 września 1939 r. Prezydent Rzeczypospolitej z rządem oraz Naczelne Dowództwo Wojska Polskiego opuścili kraj i udali się do Rumunii, gdzie zostali internowani. Nowe władze uformowały się na emigracji - w Paryżu. Ogólne straty polskie wyniosły /wg Biura Odszkodowań Wojennych/ około 620 tys. ludzi, w tym 66.300 zabitych, 133.700 rannych i 420 tys. jeńców. Straty niemieckie wyniosły około 4.500 ludzi /zabitych i rannych/, zniszczeniu, uszkodzeniu i zużyciu uległo: 993 czołgi i samochody pancerne /tj. około 30% parku bojowego broni pancernej/, 697 samolotów /około 32% stanu/, około 370 dział i moździerzy oraz ponad 11 tys. pojazdów mechanicznych.

Walka obronna w 1939 r. była sprawą całego narodu; uczestniczyły w niej nie tylko regularne siły zbrojne, lecz również ochotnicze oddziały, tworzone nieraz samorzutnie dla obrony poszczególnych miast i rejonów; zasłużyli się radykalni działacze lewicy - komuniści i członkowie PPS, którzy m.in. w robotniczych batalionach stanęli do obrony Warszawy. Na zachodzie kraju bronili miast byli powstańcy śląscy i wielkopolscy oraz młodzież harcerska przysposobienia wojskowego "Sokoła" i nie zorganizowana wcześniej młodzież szkół średnich i wyższych. Na wybrzeżu wstąpiły się robotnicze kompanie Czerwonych Kosznic. Postawa, waleczność oraz męstwo narodu polskiego w 1939 r. przekreśliły nadzieje III Rzeszy na dalsze zajmowanie Europy bez walki. Po raz pierwszy agresja hitlerowska napotkała zbrojny opór, przy czym straty niemieckie były znaczne i uniemożliwiały Niemcom niezwłoczne przejście do ofensywy na Zachodzie.

Wobec klęski wojennej Polski, rząd ZSRR zdecydował się przejąć pod swą ochronę ludność białoruską i ukraińską zamieszkałą na wschodnich obszarach państwa polskiego; 17 września 1939 r. wojska radzieckie przekroczyły granicę z 1921 r. obsadzając ziemie po San, Bug i Narew. Na zachód od tych ziem hitlerowskie Niemcy okupowały cały kraj, lecz naród polski nie zrezygnował z walki. Od pierwszych dni okupacji rozwinął się ruch oporu. Na emigracji we Francji, następnie w Wielkiej Brytanii powstał rząd emigracyjny, którego prezydentem został /30.IX. W. Raczkiewicz, premierem gen. Władysław Sikorski, który objął stanowisko naczelnego wodza. W Wielkiej Brytanii odbudowano polskie siły zbrojne.

W okupowanym kraju - podzielonym w październiku 1939 r. na Generalne Gubernatorstwo i ziemie włączone do Rzeszy /Wielkopolska, Pomorze, Śląsk, część Łódzkiego, pn. część Mazowsza/, hitlerowcy prowadzili politykę eksterminacyjną, początkowo wymierzoną przede wszystkim przeciw inteligencji, działaczom społecznym i politycznym oraz młodzieżowym, potem rozciągniętą na całe społeczeństwo. Okupant zniszczył całkowicie polskie życie kulturalne i naukowe oraz oświatę. W ostatecznej konsekwencji okupacja hitlerowska stanowiła realne zagrożenie polskiego bytu narodowego. Okupant dążył do zniszczenia Polski i biologicznej zagłady narodu polskiego. Celom biologicznej zagłady służyły między innymi obozy hitlerowskie /K.Z./. Hitlerowcy przeprowadzali również masowe wysiedlenia ludności polskiej z ziem włączonych do rzeszy i pod terrorem realizowali tam politykę wynaradawiania; masowe wysiedlenia ludności polskiej objęły też Zamajsczyznę. Terror stosowany przez okupanta wznagał nienawiść, wpływiał na nasilenie walki narodu polskiego. Oprócz walki zbrojnej, dywersji, sabotażu, działalności politycznej i wydawniczej, tajnego nauczania, stosowano bierny opór i bojkot zarządzeń okupanta. Powstał ośrodek polityczny związany z rządem polskim w Londynie /tzw. obóz londyński/, utworzono Delegaturę Rządu na Kraj. Główną organizacją tego obozu był Związek Walki Zbrojnej, przemianowany w 1942 r. na Armię Krajową /AK/, której podporządkowano w okresie późniejszym Szare Szeregi, tj. organizację, która powstała na bazie Harcerskiego Pogotowia Wojennego i byłych instruktorów ZHP oraz drużyn harcerskich. Ruch ludowy stworzył własną organizację zbrojną - Bataliony Chłopskie /BCh/. Skrajnie prawicowe siły powołały w 1942 r. Narodowe Siły Zbrojne, prowadzące walkę głównie z siłami lewicy. Po agresji Niemiec na ZSRR - 30 lipca 1941 r. - między rządem ZSRR a rządem polskim w Londynie zostały nawiązane stosunki dyplomatyczne /przerwane we wrześniu 1939 r./, w wyniku porozumienia zaczęto w ZSRR formować wojsko polskie /1941-42/- Armia Polska w ZSRR - która wbrew umowie nie wzięła udziału w walkach na froncie radziecko-niemieckim, lecz w 1942 została ewakuowana na Bliski Wschód, a następnie przeniesiona na front włoski /z gen. Andersem/. Nastąpiła znaczna aktywizacja działających w Polsce grup rewolucyjnych. W styczniu 1942 r. powstała Polska Partia Robotnicza, stawiająca sobie za naczelne zadanie w okresie wojny organizowanie bezkompromisowej walki z okupantem, opartej na szerokim patriotycznym froncie narodowym. Sekretarzami PPR byli kolejno M. Nowotko, P. Finder i W. Gomułka. Organizacją wojskową PPR była Gwardia Ludowa. Wokół programu PPR "o co walczymy?" - potulającego przeprowadzenie zasadniczych reform społecznych oraz dobrych sąsiedzkich stosunków z ZSRR - następowała konsolidacja sił demokratycznych. Powstał nowy ośrodek polityczny. Po bezskutecznych próbach porozumienia z kierownictwem obozu londyńskiego, PPR zainicjowała powołanie podziemnego parlamentu - Krajowej Rady Narodowej, utworzono Armię Ludową, w terenie zaczęły powstawać konspiracyjne rady narodowe.

Przy pomocy rządu radzieckiego, z inicjatywy komunistów polskich, powstał w ZSRR Związek Patriotów Polskich na czele z Wandą Wasilewską, który organizował Armię Polską w ZSRR /1943-44/. W okupowanym kraju powstała sieć wojskowych ogniw konspiracyjnych, liczących w latach 1943-44 kilkanaście wielkich zgrupowań i kilkaset oddziałów partyzanckich. W I połowie 1944 r. na Lubelszczyźnie rozgorzała wojna partyzancka. Wielkim wystąpieniem zbrojnym było powstanie warszawskie. W końcu 1944 r. w otwartej walce zbrojnej wzięło udział ponad 100 tys. ludzi, nie licząc tych, którzy z nimi współpracowali. Hitlerowcy zmuszeni byli, mimo potrzeb frontu, utrzymywać w Polsce przeciętnie od 25 do 35 dywizji wojska. Równocześnie na emi

gracji powstawały polskie jednostki regularne; we Francji do czerwca 1940 r. liczyły około 85,5 tys. żołnierzy. Pierwsza Dywizja Grenadierów Polskich, 2 Dywizja Strzelców Pieszych i 10 Brygada Pancerno-Motorowa oraz polskie lotnictwo myśliwskie brały udział w kampanii francusko-niemieckiej, w 1940 r. Samodzielna Brygada Strzelców Podhalańskich walczyła w składzie alianckiego korpusu ekspedycyjnego w kampanii w Norwegii /X-XI.1940 r./, gdzie również walczyły okręty polskiej marynarki wojennej.

Po przegranej kampanii francusko-niemieckiej /VI.1940 r./ naczelne dowództwo i część żołnierzy polskich ewakuowały się do Wielkiej Brytanii, gdzie na podstawie umowy polsko-brytyjskiej /5.VIII.1940 r./ powstały nowe jednostki polskie między innymi Samodzielna Brygada Spadochronowa oraz Pierwsza Dywizja Pancerna. W Afryce północnej, w okrażonym Tobruku i pod Al-Ghazalą walczyła w 1941-42 r. Samodzielna Brygada Strzelców Karpackich uformowana w 1940 r. w Syrii.

Powiększona przez admiralicję brytyjską polska marynarka wojenna odniosła sukcesy w bitwie o Atlantyk oraz w walkach na Morzu Śródziemnym i Morzu Północnym; okręty polskie ochraniały konwoje do basenu Morza Śródziemnego oraz patrolowały kanał La Manche i zwalczały łodzie podwodne. Lotnictwo polskie oraz piloci polscy w RAF-ie uczestniczyli w bitwie powietrznej o Anglię /1940 r./ i w późniejszych działaniach nad kontynentem. Od czerwca 1944 r. polskie lotnictwo wspierało działania lądowe aliantów i broniło Londynu przed V-1.

Na podstawie układu między emigracyjnym rządem gen. W. Sikorskiego a rządem ZSRR z 30.VII. 1941 r. oraz umowy wojskowej z 14.VIII.1941 r. powstała Armia Polska w ZSRR /1941-42/ pod dowództwem gen. W. Andersa; po ewakuacji tej armii w 1942 r. do Iranu, potem do Iraku, sformowano Drugi Korpus Polski w skład którego weszła Brygada Karpacka przekształcona w 3 Dywizję Strzelców Karpackich, którą w końcu 1943 r. skierowano do Włoch.

W 1943 r. na terenach ZSRR przy pomocy Związku Radzieckiego, z inicjatywy Związku Patriotów Polskich, rozpoczęto formować ludowe polskie siły zbrojne, które miały działać u boku Armii Czerwonej. W okresie od maja do lipca 1943 r. sformowano Pierwszą Warszawską Dywizję Piechoty im. T. Kościuszki, która 12-13.X.1943 r. stoczyła pierwszą bitwę pod Lenino; walka na tym froncie była najkrótszą drogą do wyzwolenia kraju i zapoczątkowała polsko-radzieckie braterstwo broni. Do lutego 1944 r. zorganizowany został 40 tys. Pierwszy Korpus Polskich Sił Zbrojnych w ZSRR, a w okresie od kwietnia do lipca 1944 r. powstała

107 tys. Pierwsza Armia Wojska Polskiego, która w lipcu 1944 r. wspólnie działała z wojskami radzieckimi w wyzwoleniu wschodnich terenów Polski. Na podstawie uchwały Krajowej Rady Narodowej z 21.VII.1944 r. z połączenia Armii Ludowej z Armią Polską w ZSRR /1943-44/ powstało Ludowe Wojsko Polskie. W drugiej połowie 1944 r. sformowano Drugą Armię Wojska Polskiego, 1 Korpus Pancerny /Drezdeński/ i kilkanaście jednostek Odwołu Naczelnego Dowództwa.

W wyniku zwycięskiej ofensywy Armia Radziecka i I Armia Wojska Polskiego przekroczyły Bug i od lipca do listopada 1944 r. wyzwoliły część ziem polskich /Chełm - 22 lipca, Lublin - 24 lipca, Rzeszów - 2 sierpnia i prawobrzeżną część Warszawy - Pragę - 14 września 1944 r. Dnia 21 lipca 1944 r. powstał Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego. Dnia 22 lipca 1944 r. PKWN ogłosił Manifest, w którym między innymi zapowiadał realizację programu przeobrażeń demokratycznych w Polsce. Dnia 1 sierpnia wybuchło Powstanie Warszawskie; przez dwa miesiące słabo uzbrojone oddziały powstańcze wiązały znaczne siły niemieckie. Poległo 16-18 tys. powstańców i ponad 150 tys. ludności cywilnej. Pózoastających mieszkańców Warszawy wysiedlono do obozów. W wyniku walk oraz planowej akcji okupanta Warszawa została zniszczona w 75%.

7

W wyniku zimowej ofensywy Armii Radzieckiej w pierwszych miesiącach 1945 r. wyzwolono pozostałą część Polski /Warszawa - 17.I., Kraków - 19.I., Włocławek - 20.I., Poznań - 23.II., Gdańsk - 30.III./. Dużą rolę w wyzwolaniu kraju odegrało Ludowe Wojsko Polskie, które uczestniczyło w takich operacjach, jak: wyzwolenie Warszawy, przełamanie Wału Pomorskiego, walka o Kołobrzeg, bitwa pod Budziszynem, forsowanie Odry i bitwa o Berlin.

W tym samym okresie, na terenie okupowanej Polski panuje terror hitlerowski. Każdego dnia ginie tysiące ludzi. Koszmaru tych lat nie można opisać. Zbrodnicze działania hitlerowskie w Polsce w okresie II wojny światowej były wynikiem świadomej i planowej działalności. Zgodnie z dążeniami niemieckiego imperializmu, celem napaści III Rzeszy na Polskę była likwidacja państwa polskiego i wyniszczenie narodu polskiego. Naród polski jako "małowartościowy" miał być pozbawiony swego narodowego i państwowego kierownictwa oraz systematycznie wynaradawiany i niszczony. "Generalny Plan Wschodni" zakładał wysiedlenie około 80-85% Polaków i przekształcenie ziem polskich w niemiecki obszar kolonizacyjny. Plany napaści na Polskę /"Fall Weiss"/ i eksterminacji narodu polskiego opracowano już przed agresją. Zgodnie z dekretem A. Hitlera z 8 i 25 września 1939 r. w sprawie administracji wojskowej na okupowanych terenach Polski, władzę wykonawczą sprawował naczelny dowódca wojsk lądowych na Wschodzie, gen. von Rundstedt i podlegli mu dowódcy wojskowi, przy których utworzono sztaby administracji cywilnej.

Jednym ze środków realizacji polityki terroru i eksterminacji ludności Polski stały się egzekucje, których większość nie była poprzedzona żadnymi wyrokami sądów policyjnych lub doraźnych sądów wojskowych. Dokonywane były na podstawie decyzji władz policyjnych i administracji cywilnej lub samowoli gestapowca. Żołnierze Wehrmachtu oraz współdziałający z nimi członkowie specjalnych grup operacyjnych policji bezpieczeństwa i innych formacji hitlerowskich dokonali w okresie do 25 października 1939 r. ponad 800 egzekucji ludności cywilnej /zamordowano ponad 18 tys. Polaków/. Pierwsze z tych egzekucji miały miejsce w Katowicach, Bydgoszczy, we wsiach dawnego województwa Łódzkiego i Częstochowie. Liczne egzekucje potajemne miały miejsce w pierwszych miesiącach okupacji na Śląsku i Pomorzu /np. w lasach piasnichkich pod Wejherowem/, we Wielkopolsce. Następnie terenami szczególnego nasilenia egzekucji jawnych i potajemnych były m.in.: Warszawa i okolice, Lubelszczyzna, ziemia zamojska i radomska, Nowosądeczczyzna, okolice Ciechanowa i Zakopanego.

W realizacji hitlerowskiej polityki wyniszczenia społeczeństwa polskiego kluczową rolę odegrał system hitlerowskich obozów koncentracyjnych, które odgrywały podstawową rolę jako miejsca zagłady ludzi różnych narodowości. Tworzyć je zaczęto po wydaniu dnia 28 lutego 1933 r. "rozporządzenia wyjątkowego o ochronie narodu i państwa", zezwalającego na aresztowanie i osadzenie bez wyroku sądowego na czas nieograniczony wszystkich antyfaszystów jako wrogów państwa i narodu niemieckiego. Powstały wtedy obozy m.in. w Dachau, Oranienburgu, Sachsenhausen, Buchenwaldzie, Mauthausen, Ravensbrück. Liczbę więźniów w obozach w latach 1933-39 szacuje się na około 165-170 tys. Po wrześniu 1939 r., w miarę okupowania europejskich krajów, organizowano także na ich ziemiach nowe obozy i ośrodki zagłady /Stutthof, Oświęcim-Brzezinka, Neuengamme, Natzweiler-Struthof, Gross-Rosen, Bergen-Belsen, Majdanek, Chełmno nad Nerem, S-Hertogenbosch, Bełżec, Treblinka II, Ryga-Kaiserwald, Dora-Mittelbau, Płaszów i wiele obozów filialnych/. Organizowanie licznych obozów hitlerowskich na okupowanych obszarach Europy leżących na wschód od granic III Rzeszy, w tym na ziemiach polskich, służyć miało hitlerowskim planom wynisz-

czenia ludności słowiańskiej oraz kolonizacji tych ziem. Przy lokalizacji obozów brano pod uwagę położenie dogodnie ze względów komunikacyjnych, sąsiedztwo wielkich zakładów produkcyjnych lub kamieniołomów, w celu wykorzystania niewolniczej pracy więźniów. Szczególnie niekorzystne warunki klimatyczne, sprzyjające wyniszczeniu uwięzionych miały obszary zabagnione, malaryczne, np.: Oświęcim-Brzezinka, Dachau. W 1941 r. zaczęto budować komory gazowe.

W obozach koncentracyjnych ginęli ludzie wskutek wyniszczających warunków bytowania, głodu, tortur oraz w egzekucjach. Byli zabijani zastrzykami z fenolu i benzyny, uśmierceni gazami spalinowymi w specjalnie konstruowanych kabinach-samochodach, cyklonem "B" w komorach gazowych. Zwłoki palono na stosach, w krematoriach lub zakopywano do dołów z wapnem. Od początku 1942 r. lekarze SS prowadzili na wielką skalę zbrodnicze eksperymenty pseudomedyczne /zarażanie więźniów malarją, tyfusem, gruźlicą, ropowicą, zamrażanie, przeszczepy mięśni i kości, masową sterylizacją i kastracją/ powodujące śmierć lub co najmniej trwałe schorzenia czy kalectwa.

Od stycznia 1945 r. kilkadziesiąt tysięcy więźniów zginęło od kul, z zimna i z wycieńczenia w czasie ewakuacji więźniów z obozów /tzw. marne śmierci/. Tworzone przez hitlerowców specjalne ośrodki /m.in. na ziemiach polskich Chełmno nad Nerem, Treblinka II, Bełżec, Sobibór/ były miejscami bezpośredniej, natychmiastowej eksterminacji deportowanych.

Podobnie jak obozy koncentracyjne, funkcje eksterminacyjne spełniały więzienia policyjne przy organach gestapo /na ziemiach polskich należały do nich: Fort VII w Poznaniu, Pawiak w Warszawie, Fort VII w Toruniu, Zamek w Lublinie, Rotunda w Zamościu, "Pałac" w Zakopanem, więzienie w Radogoszczy, Montelupich w Krakowie i inne/.

Szczególnym typem obozów hitlerowskich były obozy dla dzieci i młodzieży, np. w Łodzi i Potulicach. Charakterem zbliżone były do obozów koncentracyjnych, więziono w nich dzieci polskie, radzieckie, czechosłowackie, jugosłowiańskie, francuskie i inne. Ponadto dzieci więzione były prawie we wszystkich obozach koncentracyjnych. Dla dzieci uznanych na podstawie badań rasowych za nadające się do germanizacji organizowano specjalne obozy germanizacyjne, z których przekazywano je rodzinom niemieckim w III Rzeszy.

Z systemem obozów koncentracyjnych powiązany był system obozów pracy przymusowej /karne, pracy, wychowawcze, służby budowlanej, dla robotników Wschodniej Europy i inne/, podlegały one miejscowym dowódcom SS i policji, gestapo, kripo.

Z pracy obozowych więźniów korzystały między innymi koncerny: I.G. Farben, Siemens, Röchlinga, Flicka, Kruppa, Mannesmann, Hoescha, Hawiela, AFG, "Hermann Göring" i inne.

Nadto istniały obozy przesiedleńcze, getta dla ludności żydowskiej. Prawie we wszystkich obozach znajdowali się Polacy jako więźniowie polityczni i byli poddawani szczególnym formom terroru i eksterminacji. Himmler w przemówieniu do komendantów obozów koncentracyjnych, jako ich zwierzchnik, w dniu 15 lutego 1940 r. stwierdził:

- "a/ należy ustalić i wyszukać przywódców Polaków w celu ich unieszkodliwienia,
- b/ należy szybko w ustalonych etapach wytępić Polaków,
- c/ naród niemiecki powinien uznać za swoje główne zadanie zniszczenie wszystkich Polaków".

Ten program zagłady narodu polskiego potwierdzają liczne dokumenty hitlerowskie zweryfikowane w wyrokach Międzynarodowego Trybunału Wojaskowego w Norymberdze /1946 r./ oraz Najwyższego Trybunału w Polsce /1946-48/.

W wielu obozach działał zorganizowany ruch oporu, przybierając różne formy działalności.

Ogółem na terenie III Rzeszy oraz 17 okupowanych państw hitlerowcy zorganizowali około 12 tys. obozów, podobozów, komend pracy itp. Przez wszystkie obozy przeszło około 18 mln więźniów i jeńców wojennych z 30 krajów świata, zginęło ok. 11 mln, w tym około 8,9 mln więźniów obozów koncentracyjnych. Z ośrodków zagłady zginęło co najmniej 7,2 mln, tj. 81%. Z około 5 mln obywateli polskich więzionych w obozach hitlerowskich zginęło około 3,5 mln osób. Dokładnej liczby więźniów i ofiar wszystkich obozów nie zdołano dotąd ustalić, gdyż hitlerowcy zniszczyli większość dokumentacji obozowych. W celach germanizacyjnych wywieziono ponad 200 tys. dzieci polskich, z czego powróciło po wojnie zaledwie 10-15%. Trwałym kalectwem dotkniętych zostało 590 tys. osób. Na gruźlicę zachorowało 1.140 tys. osób. Urodziło się o 1.215 dzieci mniej niż przeciętnie.

Do prac nierolniczych hitlerowcy wywieźli ogółem 2.460 tys. osób. Wysiedlili łącznie 2.478 tys. obywateli polskich z własnych domów do Generalnej Gubernii.

Straty majątku narodowego obejmowały: bezpośrednie zniszczenia, zagrabione mienie publiczne i państwowe - ogółem 258,4 mld złotych prze wojennych /48,7 mld dolarów amerykańskich/.

Straty w przemyśle spowodowane dewastacją i wywozem maszyn i urządzeń sięgały 50% pierwotnych zdolności produkcyjnych.

Ogromne straty poniosła kultura, w tym takie polskie dobra kulturalne jak 25 muzeów, 35 teatrów, 665 kin, 323 domy ludowe, 17 szkół wyższych i 271 średnich oraz 4880 podstawowych i 768 innych. Biblioteki utraciły 66% zbiorów. Służba zdrowia poniosła 55% strat materialnych, zniszczono 352 szpitale, 29 sanatoriów, 25 leczniczych zakładów zdrowotnych 778 ośrodków lekarskich i ambulatoriów, 1450 gabinetów lekarskich i dentytycznych. Wielu strat nie sposób ustalić.

Przypomnijmy teraz jak wydarzenia II wojny toczyły się na terenie obecnego województwa włocławskiego. Po wybuchu wojny 1 września 1939 r. Włocławskie znalazło się w strefie przyfrontowej. Strategiczny pas obrony państwa miał przebiegać na tym odcinku wzdłuż Wisły. Plany utrzymania frontu północnego na Wiśle w oparciu o Toruń, Włocławek, Płock i Modlin wobec postępów wojsk niemieckich na froncie zachodnim i południowym okazały się nierealne. Wycofujące się z Wielkopolski i korytarza pomorskiego armie "Pomorze" i "Poznań" dowodzone przez generałów W. Bortnowskiego i T. Kutrzebę, skoncentrowały się pomiędzy Włocławkiem, Kutnem i Łowiczem. Armie te, usiłując przedrzeć się do Warszawy, wykonały zwrot zaczepny uderzając na prawe skrzydło VIII armii niemieckiej. Bitwa nad Bzurą /9-20 września 1939 r./ spowodowała poważne zamieszanie wśród jednostek hitlerowskich. Oddziały polskie opuściły Kujawy 10-12 września, uderzając na Ozorków, Stryków i Głowno. Przez południową część Włocławskiego przeszły jednostki III Korpusu z IV armii niemieckiej w pościgu za wojskami polskimi. Do 14 września 1939 r. całe Włocławskie znalazło się pod okupacją hitlerowską. Władze niemieckie włączyły Włocławskie do Rzeszy i przeprowadziły niemieczenie nazw miejscowości. Wiele zarządzeń specjalnych ograniczyło prawa ludności polskiej i żydowskiej. Np. Żydzi mogli chodzić tylko po jezdni przy krawężniku, a nie chodnikiem dla pieszych, zaś Polacy i Żydzi musieli zdejmować nakrycie głowy i kłaniać się każdemu Niemcowi w mundurze. Nadto ludność żydowska musiała nosić naszyte na plecach odzieży wierzchniej gwiazdy sześcioramiennie z żółtego materiału. Nie oddanie pokłonu lub nie zdjęcie czapki, nawet przez przeoczenie, sprawiały, że Niemiec bił i kopał ofiarę. Obszar Włocławskiego uznano za rdzenne ziemie niemieckie, ludność polską pozbawiono własności, usuwano z mieszkań, wywożono do obozów

i na przymusowe roboty do Rzeszy, wysiedlano do Generalnej Gubernii. Do domów i mieszkań tych wprowadzano rodziny gestapowców, urzędników z Rzeszy, oficerów i Niemców ze Wschodu.

W grudniu 1940 r. wprowadzono przepisy grożące karą śmierci za dopuszczenie się "czynów gwałtownych" na przedstawicielach Rzeszy Niemieckiej. Inne obwieszczenia groziły karą śmierci za podpalanie, posiadanie broni, rabunek mienia.

Jednocześnie przeprowadzono zasadnicze zmiany w strukturze administracyjno-terytorialnej. Początkowo /9-25 września 1939 r./ funkcje administracyjne wykonywane były przez organa Naczelnego Dowództwa Niemieckiego na Wschodzie. Następnie dekrety Hitlera z 8 i 12 października 1939 r. o wcielaniu zachodnich ziem polskich do Rzeszy oraz utworzeniu Generalnego Gubernatorstwa Obsadzonych Terenów Polskich i pozostałych terenów polskich, znosiły przedwojenny podział terytorialny kraju. Zgodnie z tymi dekretami wszystkie ziemie będące przedmiotem niniejszego dekretu zostały włączone do Rzeszy. Ich częścią a mianowicie miasta: Włocławek, Aleksandrów Kujawski, Brześć Kujawski, Chodecz, Ciechocinek, Izbica Kujawska, Kowal, Lubień Kujawski, Lubraniec, Nieszawa i Radziejów Kujawski oraz obecne gminy: Aleksandrów Kujawski, Bądkowo, Brześć Kujawski, Chocień, Chodecz, Dobrze, Izbica Kujawska, Koneck, Kowal, Lubień Kujawski, Lubraniec, Nieszawa, Osiecin, Piotrków Kujawski, Radziejów Kujawski, Topólka i Włocławek - znalazły się w okręgu rejencyjnym Inowrocław /po niemiecku Hohensalza/, który był częścią składową Kraju Warty /Reichsgau Wartheland lub Warthegau/ stanowiącego okręg Rzeszy. Pozostałą część wcielono do rejencji Kwidzińskiej /Marienwerder/, wchodzącej w skład okręgu Gdańsk-Prusy Zachodnie /Reichsgau Danzig Westpreussen/. Na czele okręgu Rzeszy stał namiestnik, a na czele okręgu rejencyjnego stał prezes, kompetencje ich były bardzo szerokie. Okręgi składały się z landratur /powiatów/, na czele których stał landrat /starosta/. Ziemie wchodzące obecnie w skład województwa włocławskiego należały do landratur: gostynińskiej, kolskiej, lipnowskiej, nieszawskiej, rypińskiej i włocławskiej. W miarę postępowania germanizacji, gdy w gminach była już zasiedlona dostateczna liczba reichsdeutschów i volksdeutschów, powoływano samorządy terytorialne, na czele których stał Bürgermeister /burmistrz/. Gminy faktycznie ukształtowane były jako ogniwa administracji państwowej i jako ekspozytury władzy partyjnej.

Na terenach, na których było zbyt mało Niemców powoływano tzw. obwody urzędowe, na czele których stał Amstkomissar lub w większych Amstvorsteher, byli oni jedynie wykonawcami poleceń partii i administracji. Każdy z wyżej wymienionych urzędników od okręgu do gminy był członkiem partii NSDAP.

Administracja niemiecka obok funkcji zarządzających pełniła jednocześnie rolę instrumentu wzmacniającego germanizację ziem polskich, przyczyniając się wydatnie do eksterminacji zamieszkującej je ludności polskiej i żydowskiej.

Od 11 września 1939 r. wydawano we Włocławku specjalną gazetę "Leslander Bote, ABC dla Włocławka i Kujaw" w języku niemieckim i polskim, która zamieszczała urzędowe rozporządzenia władz. W pierwszym numerze znalazł się nakaz zmiany wszelkich napisów polskich na niemieckie i wiele zakazów, np.: używania samochodów, przebywania w mieście przyjezdnych, noszenia polskich czapek, wydawania gazet i ulotek, posiadania aparatów radiowych i fotograficznych, które polecono zdać administracji niemieckiej itp.

Polacy musieli wykonywać cięższą i gorszą pracę za mniejszym wynagrodzeniem, dyskryminował ich też system kartkowy, racje żywnościowe były ograniczone do artykułów niezbędnych do życia i to w ograniczonych ilościach i gorszym gatunku.

Plany okupanta zmierzały do przekształcenia Włocławka w 200 tysięczne

miasto niemieckie otoczone osadami rolnymi, skolonizowanymi przez Niemców repatriowanych ze Związku Radzieckiego i krajów nadbałtyckich. Wsiedlania ludności polskiej rozpoczęły się jesienią 1939 r. i trwały do 1944 r. obejmując 20 tys. mieszkańców. Na roboty przymusowe do Niemiec wywieziono 7033 osoby, głównie młodzież od lat 14-tu. Do połowy 1940 r. osiedlono w powiecie włockawskim 880 rodzin osadników niemieckich dając im gospodarstwa i cały dobytek po polskich rodzinach. Eksterminacja ludności polskiej objęła w pierwszej fazie inteligencję i duchowieństwo. Niemcy wezwali nauczycieli do Włockawki 18 października 1939 r. na konferencję, podczas której aresztowano 119 osób. W następnych miesiącach usiłowano uwięzić resztę kadry. W Rypinie 3 listopada 1939 r. aresztowano 96 nauczycieli polskich. Gestapo wymordowało ich w swej siedzibie przy ulicy Warszawskiej. Z Włockawki i okolic zamordowanych zostało 217 nauczycieli. Pierwsze aresztowania księży nastąpiły 7 października 1939 r. W latach 1939-1944 w obozach koncentracyjnych zginęło 220 księży diecezji włockawskiej z biskupem Michałem Kozalem na czele, który zginął w Dachau. Hitlerowcy rozstrzelali lub zsyłali do obozów polskich adwokatów, lekarzy, urzędników, dziennikarzy, kupców, harcerzy i członków innych polskich organizacji. Okupant usiłował rozwojowi ruchu oporu szczególnie się przeciwstawić, biorąc zakładników i mordując w przypadku wystąpień antyniemieckich. Dokonywał też doraźnych egzekucji represyjnych. 3 listopada 1940 r. rozstrzelano 10 osób z Lipna za zranienie SS-mana, w Skępem wymordowano 11 uczestników ruchu oporu, a w Świdziebni 10 osób podejrzanych o współpracę z partyzantami. W latach 1940-1944 zostają aresztowani i zesłani do obozów koncentracyjnych harcerze Harcerskiego Pogotowia Wojennego i Szarych Szeregów. Na szczęście, dzięki wspaniałej konspiracji, wykapywani są pojedynczy członkowie, nigdy większe grupy. Uwięzieni w obozach Dachau, Oświęcim, Mauthausen oraz we więzieniach Drezna, Poznania, Pawiaka w Warszawie, Zwicau. Trzej harcerze Włockawskich Szarych Szeregów przedostają się do Warszawy i tam giną w Powstaniu, są to: Adam Rejnert, Andrzej Kwitliński - żołnierz AK "Parasol" i z tej też jednostki Henryk Boniecki uczestnik zamachu na Kutschera. Historia Szarych Szeregów i Harcerskiego Pogotowia Wojennego zostanie opracowana i opublikowana w specjalnie poświęconym temu ruchowi artykule, gdzie zostaną podane dalsze losy włockawskich harcerzy, jak również dane liczebne oraz nazwiska wymordowanych przez hitlerowców.

Ludność żydowska miała wg planów hitlerowskich ulec całkowitej zagładzie. 23 września 1939 r. dokonano we Włockawku publicznej egzekucji 7 Żydów. W następnych dniach Niemcy podpálili kilka domów, 2 synagogi /przy ulicy Żabiej i przy ulicy Królewieckiej/, dokonali pogromu Żydów, a następnie zamknęli 1000 osób we więzieniu. Pod koniec roku część ludności żydowskiej przesiedlono do getta w Kutnie i Żychlinie oraz do Generalnej Gubernii.

Żydów trzymanyh we więzieniu wykorzystywali jako siłę pociągową w zaprzęgu do wozów zamiast koni. Takim transportem wywozili hitlerowcy księgozbiór Biblioteki im. Księży Hodyńskich /własność Kurii Biskupiej/ z ulicy Karnkowskiego /obok kościoła pw. św. Witalisa/ do Celulozy przy ul. Żęskiej, gdzie przeznaczono go na przemiał. Głodnym, umęczonym Żydom Polacy na trasie przejazdu wozów podawali chleb oraz picie. W tym czasie również Polacy starali się zabrać z wozów to co się tylko udało. W ten sposób wiele pozycji po wojnie wróciło do księgozbioru. W czasie trwania transportu pewni Niemiec zauważył, że Żydzi pobierają podawane jedzenie za co zastrzelił dwóch Żydów ciągnących wóz.

W początkach grudnia 1939 r. hitlerowcy przeprowadzili pacyfikację Grzywna - dzielnicy najbiedniejszego proletariatu. Zdrowych mężczyzn wiązano drutem za szyję w kolumnach marszowych i w ten sposób wywie-

ziono. Starców, kobiety, chorych i dzieci spalili żywcem w zabudowaniach, strzelając do uciekających.

W dzielnicy Rakutówek, po wysiedleniu około 600 rodzin polskich, stworzono w kwietniu 1940 r. getto dla Żydów z Włocławka i okolic /około 15.000 osób/. Warunki życia w getcie spowodowały śmierć ponad połowy Żydów przed jego likwidacją. W kwietniu 1942 r. w obozie zagłady w Chełmnie nad Nerem wymordowano 6 tys. Żydów włocławskich, a getto spalono. Grupę Żydów z Lipna zamordowano w Karnkowie. Od jesieni 1939 r. powstały na obszarze Włocławskiego grupy Korpusu Obrońców Polski. Do stycznia 1941 r. ukazywało się we Włocławku redagowane przez J. Turczynowicza, konspiracyjne piśmisko "Piorun", kolportowane przez Szare Szeregi. Grupy konspiracyjne działające we Włocławku zostały rozbite w październiku 1941 r. przez falę aresztowań, która objęła 160 osób. Aresztowań zdołali uniknąć nieliczni członkowie komórek Związku Walki Zbrojnej. Organizacja ZWZ-AK we Włocławkiem prowadziła głównie działalność wywiadowczą i propagandową, utrzymując kontakty z Poznaniem, Kutnem i Warszawą. Na Kujawy docierały w połowie 1942 r. wpływy organizacji Łódzkiej - Stronnictwa Narodowego.

Ożywienie podziemnej działalności politycznej, rozpoczęcie akcji sabotażowych i partyzanckich, wiązało się z powstaniem Polskiej Partii Robotniczej. W kwietniu 1942 r. w Rypińskim powołano Komitet Powiatowy powiązany organizacyjnie z Płockiem, gdzie był Komitet Okręgowy PPR, w maju 1942 r. powstał Komitet we Włocławku. Organizatorami byli Stefan Przybyszewski, Franciszek Olejniczak i Pelagia Słotwińska. Pierwszym sekretarzem Komitetu Powiatowego PPR we Włocławku był Franciszek Olejniczak. Zorganizowano kilka grup partyjnych we włocławskich zakładach przemysłowych: "Celulozie", "Linodrucie", w tartaku przy ul. Toruńskiej, gdzie działała grupa Gwardii Ludowej, w Brześciu Kuj., Lubrańcu i Czerniewicach. W końcu 1942 r. partia liczyła na tym obszarze ponad 100 członków. W 1943 r. aresztowano prawie wszystkich członków Komitetu Powiatowego PPR z F. Olejniczakiem i P. Słotwińską. Walki zbrojne z najeżdżącą hitlerowskim toczono były głównie w powiecie rypińskim. We wrześniu 1943 r. powstała tam grupa GL "Władka" - Władysław Gumińskiego, złożona z mieszkańców Okalewa i Okalewka oraz okolicznych wsi. W grudniu większość członków ujęto i stracono. Do tego czasu GL przeprowadziło 7 akcji zbrojnych w powiatach lipnowskim i rypińskim.

W maju 1944 r. w lasach koło Rypina uformował się I Batalion AL im. Ziemi Płockiej. Na pograniczu z powiatem sierpeckim prowadził w 1944 r. działania II Batalion AL im. Ziemi Rypińskiej pod dowództwem kpt. Czesława Wiśniewskiego /ps. "Wicher"/. Bataliony te utworzyły Brygadę AL im. Synów Ziemi Mazowieckiej, która działała w powiatach: brodnickim, lipnowskim, mławskim i rypińskim, prowadząc akcje dywersyjne i sabotażowe. Latem i jesienią 1944 r. stoczono między Lipnem a Rypinem 4 potyczki i przeprowadzono 4 akcje zbrojne.

Już w początkach stycznia 1945 r. Niemcy przygotowywali się do opuszczenia Włocławka, wywozili tabor strażacki, urządzenia fabryki "Linodrut", zakładali ładunki wybuchowe w budynkach elektrowni i poczty. Nie zdążyli wymordować mężczyzn od 14 lat, którym polecono stawić się w parku miejskim. W nocy z 19 na 20 stycznia 1945 r. nastąpiła ucieczka hitlerowców z miasta i wysadzenie mostu drogowego na Wiśle. Pierwsze patrole radzieckie wkroczyły od strony zachodniej do Włocławka rankiem 20 stycznia 1945 r.

Straty wywołane działaniami wojennymi i polityką okupanta wynosiły 30% ludności województwa i 80% zakładów przemysłowych Włocławka, które zostały unieruchomione. Straty w inwentarzu żywym rolnictwa wynosiły 70% w stosunku do stanu z 1939 r.

22 stycznia 1945 r. wkroczyły do Włocławka oddziały z 3 Dywizji Piechoty I Armii Wojska Polskiego, 27 stycznia przybyła grupa operacyjna KC PPR celem zorganizowania partii i władzy ludowej w województwie pomorskim.

W lutym 1945 r. wyłoniona została Miejska Rada Narodowa we Włocławku, liczyła 38 radnych. W czerwcu 1946 r. Włocławek posiadał już ponad 40 tys. mieszkańców.

Wojna miała się ku końcowi. Armia Radziecka i Ludowe Wojsko Polskie szły w zwycięskim, bojowym, okrytym chwałą, pochodzie na Berlin - gniazdo faszyzmu.

Wreszcie Berlin - Operacja Berlińska trwająca od 16 kwietnia do 8 maja 1945 r. była jedną z największych zaczepnych operacji II wojny światowej, przeprowadzona przez wojska radzieckie 1 Frontu Białoruskiego i działającą w jego składzie 1 Armię Wojska Polskiego, 2 Frontu Białoruskiego oraz 1 Frontu Ukraińskiego i działającą w jego składzie 2 Armię Wojska Polskiego /1 Korpus Pancerny/ przeciwko około milionowemu zgrupowaniu wojsk niemieckich.

Początkowo przełamano obronę niemiecką /16-25.IV./ na linii Odry i Nysy Łużyckiej i okrążono główne siły niemieckie 4 i 9 Armii oraz garnizonu Berlina. Czołowe oddziały radzieckie spotkały się 25 kwietnia, a Polacy 4 maja nad Łabą z wojskami aliantów zachodnich. W drugiej fazie operacji /26.IV.-8.V.1945/ zlikwidowano niemiecki opór i zdobyto 2 maja Berlin, przy udziale polskich jednostek takich jak: 1 Dywizja Piechoty, 2 Brygada Artylerii Haubic, 1 Brygada Moździerzy i 6 Zmotoryzowany Batalion Pontonowo-Mostowy.

Wreszcie 8-9 maja 1945 roku nastąpiło podpisanie bezwarunkowej kapitulacji Niemiec.

Dzień 9 maja 1945 r. był finalnym dniem II Wojny Światowej. Został dniem zwycięstwa nad faszyzmem, dniem radości, spokoju, łez po poległych i wymordowanych, łez radości z końca wojny, powrotu do bliskich. Dzień powitań, gratulacji, wiwatów, toastów. Dzień, który przekończył to wszystko, co przeszły narody podbite przez faszyzm w okresie tak długiej i wyczerpującej wojnie.

Wielki wysiłek zbrojny narodu polskiego w II wojnie światowej postawił Polskę w czołówce państw, które wywalczyły zwycięstwo nad faszystowskimi Niemcami.

Zwycięstwo opłacone 6.028 tysiącami istnień Polaków. Drogą cenę zapłaciliśmy za zwycięstwo, więc życzymy sobie by ono było uszanowane pokojem, przyjaźnią, braterstwem i jednością narodów.

Konrad Krzysztofek

Układ Warszawski

30 LAT WALKI O POKÓJ

Zwycięstwo antyhitlerowskiej koalicji nad Niemcami faszystowskimi i militarystyczną Japonią, przy decydującym wkładzie zbrojnym Związku Radzieckiego stanowiło realną przesłankę zapewnienia trwałego pokoju. Wydawało się, że spełnią się odwieczne marzenia narodów o wyeliminowaniu wojny i konfliktów zbrojnych z praktyki stosunków międzynarodowych. Odpowiedni fundament trwałego pokoju stworzyły uchwały konferencji poczdamskiej w 1945 roku. Czytamy tam: "Niemiecki militarizm i nazizm będą wyrwane z korzeniami i sprzymierzeńcy za wspólnym porozumieniem podejmą obecnie i w przyszłości inne niezbędne kroki, żeby Niemcy już nigdy więcej nie stali się groźbą dla swych sąsiadów albo dla zachowania pokoju światowego". W tym samym mniej więcej czasie w Nowym Jorku przedstawiciele poszczególnych krajów podpisali "Kartę Narodów Zjednoczonych" - manifest międzynarodowej współpracy i życia w pokoju.

Nie spełniły się jednak te nadzieje. Z winy państw imperialistycznych, a przede wszystkim Stanów Zjednoczonych, bieg wydarzeń w Europie i na świecie przybrał zupełnie inny obrót. Koła rządzące USA - jedyne mocarstwo imperialistyczne, które podczas wojny umocniło się pod względem gospodarczym i militarnym oraz było wyłącznym posiadaczem broni atomowej - uznały, iż nowy ład polityczny trzeba zmienić, kształtować powojenną sytuację na swój antykomunistyczny sposób. Już wtedy reakcyjne koła w Stanach Zjednoczonych podjęły się roli światowego żandarma, który miał "ocalić" kapitalizm, postawiły sobie za cel rewizję niedawno uchwalonych postanowień układów jałtańskich i poczdamskich.

Liczne tajne dyrektywy rządu USA od samego początku po zakończeniu działań wojennych przewidywały likwidację państwa radzieckiego poprzez użycie zmasowanego uderzenia atomowego. Już w 1947 roku amerykańscy stratędzy wytypowali 100 miast w ZSRR jako cele uderzeń nuklearnych. Kolejnym przejawem hegemonistycznych ciągotek Zachodu było rozpętanie tzw. "zimnej wojny". Rozpoczęła ją słynna mowa Winstona Churchilla wygłoszona w Fulton, zawierająca wybitne akcenty "anty-radzieckiej krucjaty" /jakaż to pasuje do dzisiejszego prezydenta USA R. Reagana!/. Stanowiła ona wstęp do nowych zbrojeń, zachętę do mobilizacji wszystkich zasobów świata, zachodniego do przeciwstawienia się komunizmowi.

Dalszym etapem rozwoju polityki "zimnej wojny" była tzw. doktryna Trumana, sformułowana w 1947 roku, a zakładająca prawo USA do ingerowania w wewnętrzne sprawy innych państw. Był to program popierania sił reakcyjnych na całym świecie oraz zamysł utworzenia w pobliżu granic ZSRR i krajów demokracji ludowej dogodnych przyczółków do agresji.

W Waszyngtonie powstawały plany utworzenia antykomunistycznego bloku wojskowego, oczywiście pod auspicjami Stanów Zjednoczonych. Jeszcze w marcu 1948 roku amerykańska Rada Bezpieczeństwa Kraju uchwaliła memorandum, w którym stwierdzono, że rozgromienie sił komunizmu światowego ma żywotne znaczenie dla USA, a na środek do osiągnięcia tego celu uznano utworzenie szerokiego antykomunistycznego sojuszu wszystkich sił światowej reakcji pod przewodnictwem Stanów Zjednoczonych. Aby jawnie przystąpić do formowania takiego bloku, amerykańskie koła rządzące musiały stworzyć odpowiednią podstawę prawną. Tą "podstawą"

stała się uchwalona przez Senat 11 czerwca 1948 r. rezolucja "O przyłączeniu się USA do regionalnych i innych porozumień zbiorowych". 6 lipca tegoż roku, w Waszyngtonie, rozpoczęły się poufne rozmowy przedstawicieli USA, krajów Europy Zachodniej, Kanady w sprawie utworzenia paktu północnoatlantyckiego. Koła rządzące USA, dla wprowadzenia w błąd światowej opinii publicznej co do właściwych celów powstającego agresywnego bloku polityczno-wojskowego, uciekły się do jawnej demagogii i dezinformacji, stwierdzając autorytatywnie, że utworzenie paktu północnoatlantyckiego będzie "dodatkowym narzędziem zachowania pokoju" oraz, że pakt ten zawarto w obliczu rzekomego zagrożenia bezpieczeństwa państw Zachodu ze strony Związku Radzieckiego i innych państw socjalistycznych. Zresztą w samym tekście podpisanego w Waszyngtonie 4 kwietnia 1949 roku przez sekretarza USA i ministrów spraw zagranicznych Kanady, Wielkiej Brytanii, Islandii, Francji, Włoch, Belgii, Holandii, Luksemburga, Danii, Norwegii i Portugalii układu o utworzeniu paktu północnoatlantyckiego jest mowa o "obronie" i "samoobronie", środkach mających na celu "przywrócenie i utrzymanie bezpieczeństwa", posunięciach wymierzonych przeciwko "zbrojnej napaści" itp. Zamierzeniem tej frazeologicznej obudowy paktu było zamaskowanie nie prawdziwych celów i agresywnego ukierunkowania.

24 sierpnia 1949 roku, po ratyfikacji w parlamentach wszystkich państw - sygnatariuszy, układ o Organizacji Paktu Północno Atlantyckiego /NATO/ nabrał mocy, a 17 września 1949 roku na pierwszej sesji Rady NATO w Waszyngtonie powołano naczelny organ bloku - Radę, złożoną z ministrów spraw zagranicznych i utworzono centralne instancje wojskowe.

Aktywizacji militarystycznych przygotowań podejmowanych w ramach NATO towarzyszyło wciąganie coraz to nowych państw do tego agresywnego bloku i powiększanie "strefy odpowiedzialności" sojuszu atlantyckiego. W lutym 1952 roku przystąpiły do NATO Grecja i Turcja. Wydarzeniem, które znacznie skomplikowało i zaostrzyło sytuację międzynarodową, było podpisanie 23 października 1954 roku podczas obrad Sesji Rady NATO w Paryżu tzw. Układów Paryskich, na mocy których włączono świeżo kreowaną Republikę Federalną Niemiec do NATO oraz przyznano Niemcom Zachodnim prawo do wznowienia produkcji przemysłu zbrojeniowego i utworzenia własnych sił zbrojnych o liczebności pół miliona żołnierzy. Był to akt wyraźnie wymierzony przeciwko pokojowi i bezpieczeństwu w Europie, będący jednocześnie brutalnym pogwałceniem zobowiązań, które mocarstwa zachodnie podjęły z tytułu Umowy Poczdamskiej. Związek Radziecki i inne państwa socjalistyczne od początku walczyły zdecydowanie i uporczywie przeciwko montowaniu bloków militarnych, o niedopuszczenie do rozłamów Europy na dwa przeciwstawne ugrupowania wojskowe, o utworzenie systemu bezpieczeństwa zbiorowego na kontynencie europejskim. Na IV, VI i VIII Sesji Zgromadzenia Narodów Zjednoczonych Związek Radziecki występował z propozycjami spacyfikowania poczynił związanych z faktem tworzenia i rozbudowy agresywnego paktu wojskowego. Były to zasadne i konstruktywne propozycje. Ich przyjęcie zapobiegłoby z pewnością rozłamowi Europy na przeciwstawne sojusze wojskowe oraz uutorowało drogę do pokojowej współpracy państw o przeciwstawnych ustrojach społeczno-ekonomicznych, a także stworzyć warunki zapewnienia długotrwałego pokoju. Partnerzy ZSRR odrzucali jednak te propozycje, odmawiając skorzystania z nadarzającej się okazji do rozstrzygnięcia problemu bezpieczeństwa na naszym kontynencie.

Kraje socjalistyczne zdając sobie sprawę z faktu, że polityka mocarstw zachodnich stwarza realne zagrożenie ich bezpieczeństwa stwierdziły, że jeśli dojdzie do odrodzenia agresywnego militarystyki niemieckiej, będą zmuszone przedsięwziąć skuteczne środki w celu samoobrony i zapobieżenia agresji. Była to próba zahamowania remilitaryzacji Zachod-

nich Niemiec. Jednak te ostrzeżenia i apele do rządów państw zachodnich nie odniosły skutku. 5 maja 1955 roku usankcjonowano poprzez ratyfikację Układów Paryskich remilitaryzację Niemiec Zachodnich i włączono jej siły w skład agresywnego paktu NATO. W tej sytuacji z inicjatywą zwołania kolejnej konferencji poświęconej omówieniu nowej sytuacji polityczno-militarnej w Europie oraz podjęciu niezbędnych decyzji na rzecz umocnienia bezpieczeństwa i pokoju europejskiego, wystąpił Związek Radziecki i Polska. Zaproszenia na konferencję wysłane zostały do wszystkich państw europejskich, Stanów Zjednoczonych i Chińskiej Republiki Ludowej. Kraje zachodnie z zaproszeń tych jednak nie skorzystały.

Konferencja Państw Europejskich w Sprawie Zapewnienia Pokoju i Bezpieczeństwa w Europie - taka była oficjalna nazwa spotkania - rozpoczęła się 11 maja 1955 roku w Warszawie. Uczestniczyły w niej delegacje ZSRR, Polski, Czechosłowacji, NRD, Węgier, Rumunii, Bułgarii i Albanii. Na czele wszystkich delegacji stali szefowie rządów. Jako obserwator uczestniczył w niej także przedstawiciel Chińskiej Republiki Ludowej. Uczestnicy konferencji warszawskiej wszechstronnie omówili zmiany w sytuacji międzynarodowej związane z ratyfikacją Układów Paryskich. W celu zapewnienia swego bezpieczeństwa i w interesie utrzymania pokoju w Europie powołali do życia organizację polityczno-wojskową, która od miejsca Konferencji przyjęła nazwę organizacji Układu Warszawskiego. Uznali oni, że w obliczu wzrastającego zagrożenia ze strony mocarstw imperialistycznych, system obrony państw socjalistycznych oparty na umowach bilateralnych okazał się nie wystarczający. Nowa sytuacja zrodziła konieczność udoskonalenia systemu obronnego tych państw. Utworzenie organizacji Układu Warszawskiego stanowiło początek nowego wyższego etapu współpracy państw socjalistycznych zarówno w dziedzinie politycznej, jak i wojskowej. W ramach wspólnoty rozszerzały się możliwości udziału wszystkich państw członkowskich w wypracowaniu kolektywnych decyzji dla zapewnienia bezpieczeństwa. Udział w sojuszu sprzyjał państwom członkowskim w umocnieniu ich pozycji na arenie międzynarodowej. Pierwsza w historii polityczno-wojskowa koalicja państw socjalistycznych stwarzała lepsze warunki wypracowania wspólnych poglądów na charakter ewentualnej przyszłej wojny i sposób jej prowadzenia, ustalenia zasad i metod przygotowania bojowego wojsk, ich organizacji i wyposażenia. Układ umożliwił doskonalenia współdziałania na szczeblu strategicznym, operacyjnym i taktycznym, koordynację działań związanych z zapewnieniem materiałów sojuszniczym wojskom oraz operacyjnym przygotowaniem terytorium krajów. Przede wszystkim jednak zjednoczony potencjał obronny państw socjalistycznych stał się przeciwwagą sił agresji, decydującym czynnikiem bezpieczeństwa i pokoju w Europie.

Układ Warszawski powstał wówczas, gdy zniweczone zostały przez kraje kapitalistyczne nadzieje na osiągnięcie wspólnych rozwiązań, a wciągnięcie RFN do NATO stworzyło nowe bezpośrednie niebezpieczeństwo dla całej Europy. W tym sensie Układ zrodził się jako forma narzucona wymagania sytuacyjnymi.

x x x

Przymierze bratnich krajów socjalistycznych ma trwałe podstawy społeczno-polityczne, gospodarcze, ideologiczne i strategiczno-wojskowe. Kraje - sygnatariuszy Układu Warszawskiego - łączy wspólny cel, zbudowanie społeczeństwa komunistycznego. Jednoczy je wspólne dążenie do pokoju, niezłomna wola zapewnienia bezpieczeństwa swoim narodom, wola dokonania wszystkiego, co leży w ich mocy dla zażegnania niebezpieczeństwa nowej wojny światowej, które zawisło nad ludz-

kością. Łączą je prawdziwie braterskie, internacjonalistyczne stosunki. Zasady socjalistycznego internacjonalizmu - socjalistyczna solidarność, wszechstronna pomoc wzajemna, braterska przyjaźń i wspólna praca - mają swe źródło w ustroju socjalistycznym. Stanowią one fundament dwustronnych stosunków krajów socjalizmu - na tym gruncie powstają i umacniają się sojusze państw socjalistycznych. Zasady internacjonalizmu socjalistycznego dominują w stosunkach między państwami-sygnatariuszami Układu Warszawskiego i stanowią główną treść przymierza obronnego państw wspólnoty socjalistycznej.

Układ Warszawski stanowi zatem koalicję zgoła nowego typu. Ma ona na celu nieskrępowany, pokojowy rozwój całej wspólnoty europejskich państw socjalistycznych, a także ochronę miliardów ludzi naszego globu przed masową zagładą. Sygnatariusze Układu nikomu nie zagrażają, na nikogo nie zamierzają napadać, nie pretendują do obcych terytoriów. Państwa - Strony Układu Warszawskiego, wierne duchowi i literze braterskiego przymierza, już od trzydziestu lat wykorzystują siłę i potęgę sojuszu wyłącznie w imię pokoju i zapewnienia międzynarodowego bezpieczeństwa. Historia tych dziesięcioleci przynosi niemało przykładów wskazujących, jak zdecydowane wystąpienia państw Układu Warszawskiego w obronie pokoju krępowały działania agresorów, zmuszając ich do liczenia się z potęgą przymierza obronnego krajów socjalistycznych. A wniosek nasuwa się sam: tylko sojusznicza jedność wszystkich państw należących do Układu Warszawskiego oraz współdziałanie z najpotężniejszym państwem wspólnoty, ze Związkiem Radzieckim, umożliwiają obronę socjalizmu oraz nienaruszalność granic wszystkich krajów socjalistycznych.

x   x   x

Polskie Siły Zbrojne przeznaczone do działań w systemie koalicyjnym stanowią ważną część Zjednoczonych Sił Zbrojnych. Pod względem wielkości i ich możliwości bojowych ustępują jedynie Siłom Zbrojnym ZSRR. Wielkość naszego wkładu militarnego odpowiada zarówno możliwościom demograficznym i ekonomicznym państwa, jak też potrzebom państwowej i koalicyjnej obronności. Poziom uzbrojenia, wyszkolenia bojowego oraz oblicze ideowe żołnierzy Ludowego Wojska Polskiego gwarantują właściwą realizację zadań bojowych w ewentualnej wojnie i ścisłe współdziałanie z sojuszniczymi armiami.

Jest to efekt prowadzonej od wielu lat polityki obronnej państwa. Jej istota sprowadza się do tego, aby nasze siły zbrojne, umacniając sojusznicze więzi z Armią Radziecką i innymi zaprzyjaźnionymi armiami, stanowiły niezawodne ogniwo koalicyjnego systemu obronnego, wypełniały rzetelnie swoje obronne powinności i stwarzały tym samym solidną podstawę do realizacji zasadniczego zadania - zapewnienia narodowi polskiemu i narodom sojuszniczych państw trwałego pokoju.

Ludowe Wojsko Polskie jest organiczną częścią Układu Warszawskiego. Broniąc interesów własnego narodu, broni sprawy całej socjalistycznej wspólnoty. Wnosi do skarbnicy Układu swoje niezaprzeczalne wartości, swój liczący się wkład - na skalę potrzeb i naszych możliwości. Uważani jesteśmy w tej rodzinie za solidnego i niezawodnego partnera.

Mówiąc o znaczeniu Układu Warszawskiego dla Polski, I Sekretarz KC PZPR, Prezes Rady Ministrów, gen. armii Wojciech Jaruzelski stwierdził: "... jest naszą wielką historyczną zdobyczą, że obronności kraju i rozwoju Sił Zbrojnych nie musimy planować w izolacji. Uczestnictwo Polski w Układzie Warszawskim, a zwłaszcza bezpośrednie robocze powiązania i współpraca z Armią Radziecką, stwarzają, w ramach międzysojuszniczej koordynacji, możliwość zespolenia i koncentracji wysiłków na wybranych problemach i odcinkach. Jest to podstawa naszego

optymizmu obronnego i podstawa pewności, iż Zjednoczone Siły Zbrojne są w stanie sprostać każdej potrzebie /cyt. "Nowe Drogi" 1973 Nr 10 str. 15/.

x x x

Proces odprężenia rozwijający się dynamicznie w pierwszej połowie lat siedemdziesiątych i uwieńczony podpisaniem Aktu Końcowego KBWE w Helsinkach w 1975 roku, uległ w niedługim czasie poważnemu zahamowaniu, a nawet regresowi na wielu odcinkach. Zostało to spowodowane usztywnieniem stanowiska Stanów Zjednoczonych Ameryki i zaostrzeniem ich polityki wobec ZSRR i innych państw socjalistycznych, połączonym z próbami narzucenia konfrontacyjnej linii pozostałym państwom zachodnim. Przykładem tego było przeforsowanie w grudniu 1979 roku decyzji NATO o produkcji i rozmieszczeniu w Europie Zachodniej 572 amerykańskich rakiet średniego zasięgu "Pershing -2" i pocisków samosterujących z głowicami atomowymi, rezygnacja z ratyfikacji układu SALT-II, podpisanego ze Związkiem Radzieckim w 1979 roku.

Te negatywne tendencje w polityce zagranicznej USA uległy jeszcze dalszemu pogłębieniu po przejęciu władzy przez administrację R. Reagana reprezentującą skrajne, prawicowe skrzydło Partii Republikańskiej, związane z kompleksem wojskowo-przemysłowym USA. Odprężenie zostało określone jako nieefektywne dla USA. Zwyciężyli zwolennicy wyścigu zbrojeń i "krucjaty" antykomunistycznej.

W zaistniałych warunkach jedyną drogą dla krajów - sygnatariuszy Układu Warszawskiego jest zacieśnienie współpracy zapewniającej nienaruszalność ich granic, zapewniającej ich narodom możliwość życia i pracy w pokoju.

Opracował:
Andrzej Szczepański

Opracowanie redakcyjne
i graficzne
Współpraca

Andrzej Szczepański
Grażyna Bartel
Konrad Krzysztofek